

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ
ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ

САИДОВА САЙЁРА АЛИШЕР ҚИЗИ

ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИ ИЖТИМОЙ-МАДАНИЙ ҲАЁТИДА
ДИНИЙ МАЪРИФАТНИНГ АҲАМИЯТИ

07.00.04 – Диншунослик

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ

ТОШКЕНТ – 2020

**Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
диссертацияси автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации
доктора философии (PhD) по философским наукам**

**Contents of Dissertation Abstract of the
Doctor of Philosophy (PhD) on Philosophical Sciences**

Саидова Сайёра Алишер кизи

Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг
аҳамияти (07.00.04).....3

Saidova Sayyora Alisher qizi

The importance of religious enlightenment in the socio-cultural life
of the youth of Uzbekistan (07.00.04).....21

Саидова Сайёра Алишеровна

Значение религиозного просвещения в социально-культурной жизни
молодежи Узбекистана (07.00.04).....37

Эълон қилинган ишлар рўйхати

List of published works
Список опубликованных работ 40

**ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ
ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИСЛОМ АКАДЕМИЯСИ

САИДОВА САЙЁРА АЛИШЕР ҚИЗИ

**ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИ ИЖТИМОЙ-МАДАНИЙ ҲАЁТИДА
ДИНИЙ МАЪРИФАТНИНГ АҲАМИЯТИ**

07.00.04 – Диншунослик

**ФАЛСАФА ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

ТОШКЕНТ – 2020

**Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида
B2019.2.PhD/Fal153 рақам билан рўйхатга олинган.**

Диссертация Ўзбекистон халқаро ислом академиясида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз ва рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифасининг www.iiiau.uz ва «ZiyoNet» ахборот таълим портали www.ziyounet.uz манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Агзамходжаев Саидакбар Саидович тарих фанлари доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	Баходиров Роиқ Мажидович фалсафа фанлари доктори, профессор Кушаев Умиджон Рахимович фалсафа фанлари доктори, доцент
Етакчи ташкилот:	Тошкент давлат шарқшунослик институти

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон халқаро ислом академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2020 йил «_____» _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100011, Тошкент шаҳри, А.Қодирий кўчаси, 11- уй. Тел.: (99871) 2440056; факс: (99871) 2440065; e-mail: info@iiiau.uz)

Диссертация билан Ўзбекистон халқаро ислом академиясининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин. (___ рақам билан рўйхатга олинган.) (Манзил: 100011, Тошкент шаҳри, А.Қодирий кўчаси, 11- уй. Тел.: (99871) 2440056; факс: (99871) 2440065; e-mail: info@iiiau.uz)

Диссертация автореферати 2020 йил «_____» _____ да тарқатилди.
(2019 йил «_____» _____ даги _____ рақамли реестр баённомаси.)

Ш.А.Ёвқочев

Илмий даражалар берувчи
Илмий кенгаш раиси, с.ф.д.,
профессор

Д.А.Рахимджанов

Илмий даражалар берувчи
Илмий кенгаш котиби, т.ф.н.,
доцент

Н.Ғ.Низаметдинов

Илмий даражалар берувчи
Илмий кенгаш қошидаги Бир
марталик илмий семинар раиси
ўринбосари, фил.ф.д., доцент

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Ҳозирги глобаллашув шароитида дунёда инсониятни ташвишга солаётган салбий оқибатлардан бири диний мутаассиблик асосида келиб чиқувчи зиддиятлар сифатида намоён бўлмоқда. Бундай вазиятда ёш авлоднинг қизиқиш доираси, фаолияти, дунёқарашини диний маърифат билангина бартараф этиш мумкин. Ёшлар онгида диний маърифатни жамиятдаги мавжуд ахлоқ ва одоб анъаналарига мос ва хос қилиб тарбиялаш глобаллашган дунёда энг муҳим вазифа ҳисобланади.

Жаҳоннинг қатор мамлакатларида ёшларнинг ҳар томонлама ривожланиши, хусусан, жисмонан ҳамда маънан етук бўлишида тараққиётнинг энг муҳим омили баркамол авлодни тарбиялаш, замонавий билим ва касб эгаси бўлиши эканлигини кўрсатмоқда. Диний маърифат соҳасига оид тадқиқотларда ҳодисаларни тарихий, диний, фалсафий, социологик ва психологик жиҳатларини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Замонавий сиёсий жараёнларда ўзига хос феноменал ҳолат касб этаётган вазият дин омилининг геостратегик тарихини тизимли таҳлил қилиш орқали янгича ёндашув, замонавий методологик асос ҳамда миллий, умуминсоний, ижтимоий тараққиёт қизиқишларини ўз ичига олган прагматик ривож ва даражада ўрганиш борасидаги тадқиқотларни кун тартибига долзарб илмий вазифа сифатида қўймоқда.

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг ёшларга эътибор ва ғамхўрик кўрсатиш, уларнинг жамият ижтимоий-маданий ҳаётидаги фаоллигини ошириш борасида муҳим шарт-шароитлар яратилди. «Мамлакатимиз аҳолисининг қарийб ярмини ташкил этадиган ёшлар билан ишлаш масаласи бундан буён ҳам энг асосий вазифаларимиздан бири бўлиб қолади»¹. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг ўрнини илмий-фалсафий жиҳатдан тадқиқ этиш ҳамда илмий-назарий аҳамиятга эга бўлган хулосалар ишлаб чиқиш долзарб вазифа ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги, 2017 йил 19 майдаги ПФ-5046-сонли «Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонлари, 2018 йил 16 апрелдаги ПФ-5416-сонли «Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони, БМТ Бош Ассамблеясининг 2018 йил 12 декабрдаги ялпи сессиясида қабул қилинган «Маърифат ва диний бағрикенглик» тўғрисидаги махсус резолюцияси, 2019

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Халқ сўзи, 2018 йил 29 декабрь.

йил 8 апрелдаги «Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ф-5465-сонли Фармойиши ва мавзуга оид бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда мазкур диссертация муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Ушбу тадқиқот Республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишларига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимиз ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг сифат жиҳатдан тамомила янги босқичини бошлаб берган стратегик ғоялари, Биринчи Президент Ислом Каримовнинг диний эътиқод ва диний маърифатни юксалтириш борасидаги концептуал ғоялари ҳамда Шарқ диний-фалсафий мероси мазкур тадқиқотга илмий-методологик асос бўлиб хизмат қилди.

Шарқда диний маърифатга доир илк қарашларни қадимги ёзма манбаларда, халқ оғзаки ижодида, муқаддас китобларда учратиш мумкин. Кейинги даврларда ушбу муаммолар Ўрта аср мутафаккирларидан - Абу Наср Форобий², Абу Райҳон Беруний³, Абу Али Ибн Сино⁴ сингари аждодларимиз асарларида очиб берилган.

Ўзбекистонда истиқлолнинг илк йилларида диний дунёқарашга бағишланган илмий тадқиқотлар амалга оширилди. Илмий монография, рисола ва мақолалар нашр этилди, диссертациялар ҳимоя қилинди, жумладан, Х.Пўлатов, Г.Нажимов, Ш.Ёвқочев, С.Жўраев, Э.Бобомуротов, Н.Алимбетов, У.Сапаров, Ж.Туленов, А.Чориев, Ф.Қаноатова, Ф.Мусаев, И.Каримов, Ҳ.Кароматов, Қ.Қуронбоев, Л.Тангриев, Ш.Тоғаев, Р.Турдибоева, Г.Туленова, Ш.Хусаинова, Ш.Эрматов ва С.Агзамходжаев⁵нинг Ўзбекистонда диний жараёнлар ва бағрикенгликнинг

² Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. – Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. – Б. 172.

³ Абу Райҳон Беруний. "Осорул бокия", "Ҳиндистон" асаридан. Педагогика тарихидан хрестоматия. – Тошкент: "Ўқитувчи" нашриёти, 1993. – Б. 54.

⁴ Абу Али Ибн Сино. Тарбия ҳақида. Тиб қонунлари. 3 томлик. – Тошкент: "Мерос" нашриёти, 1992. Т-1. – Б. 75.

⁵ Пўлатов Х.П. Ўзбек мафқураси. //Мулоқот. 1991. -№1. Наджимов Г.Н. Народные традиции и культура. – Тошкент: 1992; Ёвқочев Ш.А. Политизация религии и проблема религиозного экстремизма. Автореф. дисс. ... канд. полит. наук. – Ташкент: 1993; Жўраев С. Ўзбекистон давлатининг ёшларга доир сиёсати: назария ва амалиёт. Сиёс. фан. док. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 1994; Бобомуротов Э. Духовное обновление общества и изменение общественной психологии молодёжи. – Ташкент: 1994; Чориев А.Ч. Социальный облик современной молодёжи. – Ташкент: 1996; Қаноатова Ф.Б. Место системы народного образования в повышении интеллектуальной активности учащейся молодёжи: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – Ташкент: 1997; Мусаев Ф.А. Духовные изменения в сельской молодёжной среде Узбекистана в условиях рыночных отношений: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – Ташкент: 1997; Каримов И. Проблемы активности человека в политике государства независимого Узбекистана. Автореф. дисс. ... канд. полит. наук. – Ташкент: 1997; Кароматов Х.С. Ислом фундаментализми ва унинг ижтимоий-сиёсий моҳияти: Фал. фан. ном. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 1999. Қуранбаев К.К. Педагогические основы развития духовной и

аҳамияти, мазмун-моҳияти ҳамда ёшларнинг ижтимоий-маданий ҳаётига бағишланган китоб, рисола ва мақолалари эълон қилинди.

Ислом дини таълимотининг илмий, фалсафий шарҳлари ҳамда диний маърифат тамойиллари каби масалаларининг таҳлилига бағишланган тадқиқотларни амалга оширувчи олимлар қаторида У.Кушаев, И.Хўжамуродов, Ю.Якубов, Н.Юсупова, К.Комилов⁶, хорижлик олимлардан эса, Н.В.Жданов, Л.Р.Сюкияйнен, Қ.Ёунг, А.Газали, К.Юсуф кабиларнинг илмий ишларини келтириш мумкин⁷.

Муаммонинг ўрганилганлик даражасини таҳлил этиш, дин, диний эътиқод ҳамда диний маърифатнинг ўзига хос хусусиятлари турли соҳа олимлари томонидан ўрганилган бўлса-да, Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг аҳамияти илмий-фалсафий жиҳатдан махсус тадқиқ этилмаганини кўрсатди.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Ўзбекистон халқаро ислом академияси илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ «Диншунослик асослари, йўналишлари, илмий-тадқиқот тамойиллари, ислом дини тарихи, фалсафаси, уларнинг жамият ҳаёти ва ривожигаги ўрни билан боғлиқ масалаларни тадқиқ этиш» мавзуси, шунингдек, 2016-2017 йилларда № А-1-075-сонли «Илмий-техник тараққиёт ва «оммавий маданият»нинг баркамол авлод саломатлиги ва маънавий тарбиясига таъсирини илмий тадқиқ этиш» мавзуидаги амалий тадқиқот лойиҳаси доирасида бажарилган.

социальной активности студентов. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Ташкент: 2000; Тангриев Л.Х. Ёшлар сиёсат субъекти: бандлик муаммоси. Сиёс. фан. ном. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 2000; Тоғаев.Ш. Ўзбек халқининг миллий ғурурини шаклланишида маданий меросининг роли. – Тошкент: 2002. Турдибоева Р. Талаба-ёшлар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришнинг назарий ва амалий муаммолари. – Тошкент: 2002; Туленова Г. Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишда маънавий омилнинг роли (ижтимоий-фалсафий таҳлил) Фал. фан. док. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 2006. Хусанов Ш. Истиқлол даврида ёшлар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш жараёнларининг социологик таҳлили. Социо. фан. ном. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 2007; Эрматов Ш.А. Ўзбекистонда қишлоқ ёшларини сиёсий жараёнлардаги иштироки: ютуқлар, муаммолар ва ечимлар. Сиёс. фан. ном. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 2007. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат / Масъул муҳаррир С.Агзамходжаев. – Тошкент: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2011. – 255 б.; Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ислохотлар жараёнида. / Масъул муҳаррир С.Агзамходжаев. – Тошкент: “Тафаккур” нашриёти, 2014. – 222 б.; Ёшларнинг жамиятга ижтимоий мослашуви (этносоциологик тадқиқот). / Масъул муҳаррир С.Агзамходжаев. – Тошкент: “Тафаккур” нашриёти, 2014. – 174 б.

⁶ Кушаев У. Жаҳон динларида бағрикенглик ғояларининг уйғунлиги. – Фал. фан. док. ... дисс. Автореф. – Тошкент: 2017.; Хўжамуродов И.Р., Якубов Ю.М. Ислом: жамият ва шахс. – Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёти, 2007. – 89 б.; Юсупова Н. Ислом ҳуқуқига кўра оилавий муносабатларда мулкий масалалар. – Тошкент: “Мовороуннаҳр”, 2011. – 66 б.; Комилов К. Глобаллашув ва диний жараёнлар. – Тошкент: “Мовороуннаҳр”, 2014. – 128 б.

⁷ Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. Международно-правовые, экономические и гуманитарные аспекты. – Москва: 1991. – 199 с.; Сюкияйнен Л.Р. Исламская концепция прав человека: теоритические основы, тенденции и перспективы развития // Права человека итоги века, тенденции, перспективы. – Москва: 2002; Young Q. The Near East: Society & Culture. – P. 163-164.; Нравственность мусульманина / Шейх Мухаммад Аль-Газали [пер. с араб. Рустамова Айдера Иса-огълы] Киев: Ансар Фаундейшн, 2005; Права человека в исламе: перевод с сокращениями / Мухаммад Аль-Газали. – Москва: Андалус, 2006. – 94 с.; Юсуф К. Дозволенное и запрещенное в Исламе / Юсуф Кардави // Казань: Индел-Пресс. – 2011. – 46 с.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг намоён бўлиш хусусиятлари ҳамда унинг миллий ўзликни англашга таъсирини очиб беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

«ижтимоий-маданий ҳаёт» ва «диний маърифат» тушунчаларининг таърифи, чегаралари, тарихий ва замонавий хусусиятлари, таснифларини тузиш асосида унинг илмий-категориал тушунчаларини шакллантириш, бу борадаги назарий-услубий муаммолар кўламини аниқлаш;

жамият ижтимоий-маданий ҳаётининг тарихий ўзгарувчан хусусияти ва бунда диний-маърифий фаолият инъикоси таъсирини, аҳамиятини баҳолаш ҳамда уни ривожлантиришда маданий мерос ва маънавий-ахлоқий қадриятларнинг ўрнини ўрганиш;

«Жаҳолатга қарши маърифат» концепциясини амалга оширишда диний маърифатнинг аҳамиятини ўрганиш;

глобаллашув шароитида ёшлар диний маърифатининг ижтимоий-маданий омилларининг ўзига хос хусусиятлари, ушбу йўналишда махсус концепция яратиш эҳтиёжи ва миллий ижтимоий-маданий омилларнинг заруратини асослаш;

Ўзбекистон ёшларининг диний маърифат туйғуси ва унинг ижтимоий-маданий ҳаётидаги аҳамиятини чуқур ўрганиш бўйича тадқиқотларнинг истиқболли йўналишларини белгилаш, уларнинг самарали йўллари ва воситаларини аниқлаш, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти - Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг аҳамияти ва унинг жамият ҳаётига таъсири.

Тадқиқотнинг предмети диний маърифатнинг Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ҳаётидаги аҳамиятини илмий-фалсафий таҳлил этиш.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда илмий билишнинг диалектика, тарихийлик, мантиқийлик, тизимли – функционал ёндашув, анализ ва синтез, қиёсий таҳлил, кузатув, сўров каби тадқиқот усуллари қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

«диний маърифат» тушунчасининг таърифи, тарихий ва замонавий хусусиятлари ўрганилган, янги тушунчалар орқали асослаб берилган ҳамда назарий-фалсафий жиҳатдан очиб берилган;

жамият ижтимоий-маданий ҳаётининг тарихий ўзгарувчан хусусияти ва унинг диний маърифий фаолиятидаги инъикоси даражалари аниқланиб, бу воқеликни рационал идрок этиш ва баҳолаш муносабатлари Ўзбекистон ёшлари мисолида амалий сўров натижалари асосида Республиканинг барча вилоятлари кесимида илмий таҳлил этилган;

«Жаҳолатга қарши маърифат» глобаллашув шароитида ёшлар диний маърифатининг ижтимоий-маданий ҳаётидаги ёшлар ва оила муносабати, ўзликни англаш, миллий қадриятлар, маънавий-ахлоқий меъёрлар ва бағрикенлик масалалари илмий-назарий жиҳатдан асосланган;

Ўзбекистон ёшларининг диний маърифати ва унинг ижтимоий-маданий ҳаётидаги аҳамияти тизимли ва назарий шаклда ўрганиш имконини берувчи таҳлилий хулосалар орқали очиб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари. Жамият ижтимоий-маданий ҳаётининг тарихий ўзгарувчан хусусияти ва унинг диний маърифий фаолиятидаги намоён бўлишига қаратилган кўрсатмалар ишлаб чиқилган;

«Ўзбекистон ёшларининг диний маърифати концепцияси» лойиҳасини тайёрлашда ёшлар онгида диний бағрикенглик ғояларини ривожлантиришнинг самарали йўллари ва усуллари кўрсатиб берилган;

ёшлар ўртасида диний маърифатни ривожлантиришга қаратилган ижтимоий лойиҳалар ишлаб чиқилган ва педагогик фаолиятда интерфаол таълим муҳитини шакллантириш юзасидан дастурлар яратилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги нашр этилган монография, Республика ва халқаро миқёсдаги илмий конференция материаллари тўпламлари, ОАК рўйхатидаги махсус журналлар ҳамда хорижий илмий журналларда чоп этилган мақолалар ва у ҳақдаги рецензиялар, респондентлар билан ўтказилган сўровномалар, хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, олинган натижаларнинг ваколатли ташкилотлар томонидан тасдиқлангани билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг аҳамиятини ўрганишга янги ёндашувлар асосида уларнинг миллий ўзликни англашга таъсирини аниқлаш борасидаги илмий-фалсафий билимларни илмий-услубий жиҳатдан кучайтириши билан белгиланади. Ушбу тадқиқотда ишлаб чиқилган қатор категориал тушунчалар дин фалсафаси соҳасидаги амалий тадқиқотлар учун илмий-услубий асос бўлиши мумкин. Мазкур тадқиқот материалларидан келгусидаги илмий-тадқиқот ва педагогик фаолиятда ҳамда диншунослик, фалсафа, психология, социология мутахассисликлари бўйича ўқув дастурлари доирасида диний маърифатнинг тарихи, бугуни ва ижтимоий-маданий мазмун-моҳияти бўйича мавзуларнинг ишлаб чиқилишида фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти, унда ўз аксини топган назарий хулосалар, конкрет амалий таклиф-тавсиялардан Республика Маънавият тарғибот марказининг жойлардаги бўлимлари, Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази, ўзини-ўзи бошқариш органлари, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятида, ёшлар билан уюштирилаётган мулоқот, давра суҳбатларида ҳамда ушбу йўналишдаги маънавий-маърифий тадбирларни ташкил этишда фойдаланиш мумкинлигидадир.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифат аҳамиятини тадқиқ этиш давомида олинган илмий натижалар асосида:

диний маърифатнинг тарихий ва замонавий хусусиятлари, категориал асосларини аниқлашга қаратилган янги услубий восита борасидаги

таклифлар, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2016 йил 14 сентябрда имзоланган «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг мазмун-моҳиятини ёшларга кенг тарғиб қилиш юзасидан Ўзбекистон ёшлар иттифоқининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тарғиботи ойлиги» лойиҳасини ўтказиш бўйича комплекс чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон ёшлар иттифоқининг 2019 йил октябрдаги 04-13/297-сон далолатномаси). Ушбу илмий натижа диний маърифат ёшларни, барча миллат ва халқларни ҳамиша нурли ҳаётга, эзгулик, ўзаро дўстлик ва инсонийликка даъват этишини, унинг асл, гуманистик мазмунини теран таҳлил этиш – жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш йўлида бирлаштиришдаги асосларидан бири сифатида қабул қилинган;

жамият ижтимоий-маданий ҳаётининг тарихий ўзгарувчан хусусияти ва унинг диний маърифий фаолиятидаги инъикоси даражаларини аниқлаш бўйича илмий-услубий материаллардан Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг тарғибот ишлари дастурларини ташкил этишда мунтазам равишда фойдаланиб келинди (Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг 2019 йил 17 июндаги 1554-сон далолатномаси). Мазкур натижалар ёшлар ижтимоий-маданий ҳаётини чуқур илмий асосда ўрганиш орқали айрим ёшлар ҳаётига таъсир этувчи салбий мафкуравий ва инфор­мацион хуружларга қарши иммунитетини шакллантиришга хизмат қилмоқда;

Ўзбекистон ёшларининг диний маърифат туйғуси ва унинг ижтимоий-маданий ҳаётни юксалтиришдаги аҳамиятига доир таклифлардан Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитасининг тарғибот ишларини, йўл хариталарини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитасининг 2019 йил 7 ноябрдаги 13/2274-19-сон далолатномаси). Бу мамлакатимиз хотин-қизларининг диний маърифатини ўрганиш, жамиятга асосий таҳдид бўлиб келаётган диний низоларнинг олдини олиш йўллари, ватанпарварлик, бағрикенглик каби умумбашарий қадриятлар бугунги кун ёшларининг дунёқарашини шакллантиришга ёрдам бермоқда.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқотнинг натижалари 6 та халқаро ва республика илмий-амалий конференцияларда, жумладан, «Инновационные процессы в экономической, социальной и духовной сферах жизни общества: материалы III международной научно-практической конференции» (Прага, 2013), «Шарқ фалсафаси ва Ўзбекистонда ижтимоий тафаккур ривожини» (Тошкент, 2012), «Мустаҳкам оила – жамият таянчи» (Тошкент, 2015), «Таълимда фалсафанинг долзарб масалалари» (Тошкент, 2016), «XXI аср – Интеллектуал авлод асри шиори остида «Уч авлод»» (Тошкент, 2017), «Диншуносликнинг долзарб муаммолари» (Тошкент, 2018) апробациядан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 25 та илмий мақола эълон этилган. Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 8 та

мақола, жумладан, 2 таси хорижий ва 6 таси республика журналларда чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат. Диссертациянинг умумий ҳажми 134 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида тадқиқот мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланган, унинг Ўзбекистон Республикаси фан ва технологияларининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган, муаммонинг ўрганилган даражаси, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, ишнинг объекти ва предмети аниқланган; диссертациянинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён қилинган; олинган натижаларнинг ишончлилиги асосланган ҳолда назарий ва амалий аҳамияти очиқ берилган; эълон қилинганлиги, тадқиқот натижаларининг амалиётга жорий этилиши, диссертациянинг тузилиши ва ҳажми, апробацияси бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг «**Жамият ижтимоий-маданий ҳаёти ва диний маърифатнинг мазмун-моҳиятини ўрганишнинг илмий-фалсафий асослари**» номли биринчи бобида шахснинг фалсафий, ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, илмий-табиий, экологик, эстетик қарашлари билан уйғунлик ва боғланишдагина маънавий-руҳий куч касб этади. Айниқса, жамиятимиз маънавий-маърифий ҳаётида ислом динининг тутган ўрни бекиёс ҳисобланади. Ислом дини мамлакатимизда ёшларни тарбиялаш ва фуқароларнинг диний маърифатини шакллантиришнинг муҳим омили бўлмоқда. Айни шу муаммоларни назарда тутган ҳолда мазкур бобда “жамият ижтимоий-маданий ҳаёти” ва “диний маърифат” тушунчаларининг мазмун-моҳияти ва намоён бўлиш шакллари, уларнинг тарихий ўзгарувчан характери, замонавий хусусиятлари, таърифларини илмий-назарий ва амалий жиҳатдан тадқиқ қилишга эътибор қаратилган.

Илмий адабиётларда “жамият ижтимоий-маданий ҳаёти” ва “диний маърифат” тушунчаларига таърифлар мавжуд, аммо уларда мазкур тушунчаларни англашда яқдиллик йўқ. Уларнинг ўзагини “ижтимоий-маданий билим” ва “диний билим” тушунчалари ташкил этади ва белгилари амалиётда кўзга ташланади. Аммо айнан бу тушунчаларнинг диний-фалсафий моҳияти етарли даражада тадқиқ этилмаган. Ҳатто “жамият ижтимоий-маданий ҳаёти” ва “диний маърифат” тушунчалари аксарият луғатларда мавжуд эмас. Айниқса, “диний маърифат” тушунчаси инсоннинг маърифатпарварлик фаолиятини етарли даражада ўрганилмаганлиги, бу борада атамаларнинг бир маъноли талқини мавжуд эмаслиги унга аниқлик киритиш заруратини юзага келтирмоқда.

Ҳар қандай жамиятнинг ижтимоий-маданий ҳаёти, айниқса, диний маърифат даражаси ўзининг фундаментал ва экспериментал асосларини методологик жиҳатдан таъминлаган ҳолдагина илмий-амалий аҳамиятга эга бўлади. Шу нуқтаи назардан жамият ижтимоий-маданий ҳаётида диний

маърифатни юксалтиришнинг назарий, праксиологик йўналишларини, методологик асосларини конкретлаштириш зарурияти долзарб илмий-фалсафий муаммо ҳисобланади.

Ҳар қандай жамиятнинг ижтимоий-маданий ҳаёти, диний маърифат даражасини тизимли-тузилмали, мажмуавий-фалсафий таҳлил қилиш диний дунёқараш билан боғлиқ. Тадқиқ қилинаётган объект ва предметнинг категориал аппаратини, тушунчалари мазмунини конкретлаштириш назарий-методологик вазифа бўлиб, муаммонинг илмий-амалий ечимини топишнинг зарурий шарти. Дарҳақиқат, ҳозирча, жамият ҳаётида диний маърифатнинг ижтимоий-маданий муаммоларини тадқиқ қилишда қўлланилаётган тушунчаларга нисбатан яқдил, қатъий муносабат шаклланмаган. Бу эса илмий-назарий хулосаларнинг, амалий тавсияларнинг турли-туманлигини, хатто, уларнинг қарама-қаршилигини келтириб чиқармоқда. Шу боисдан ҳам дастлаб, биз диний маърифатнинг негизини ташкил қилувчи “дин” тушунчасининг илмий-фалсафий таҳлиliga алоҳида тўхталиб ўтсак.

Дин (арабча – “эътиқод”, “ишонч”; лотинча “*religio*” – “диёнат”, “сиғиниш”, “*relegare*” – “ортга қайтиш”, “*religare*” – “боғламоқ”) ижтимоий онг шакллари билан бири ҳисобланади. Дин муайян таълимотлар, ҳис-туйғулар, тоат-ибодатлар ва диний ташкилотларнинг фаолияти орқали намоён бўладиган, олам, ҳаёт яратилишини тасаввур қилишнинг алоҳида шакли, уни идрок этишнинг ўзига хос усули саналади¹⁴, дейиш мумкин.

Инсонда моддий ва маънавий эҳтиёжлар муттасил юксалиб боради. Бир эҳтиёжнинг қондирилиши билан унданда юксакроқ янги эҳтиёж туғилади. Аввалгидан яхшироқ, қулайроқ, гўзалроқ буюмни ва санъат асарини яратишга интилиш, олдингисидан теранроқ, аниқроқ билимни эгаллашга, мукамалроқ техникавий асбоб-ускуналарни ихтиро қилишга уриниш, турмуш даражасини янада яхшилаш ва фаровонлаштиришга интилиш – инсонга хос хусусиятдир. Бу табиий равишда туғиладиган ижтимоий эҳтиёж туфайли кишилар ривожланадилар.

Маърифат ҳақида фикр юритганда, аввал, унинг луғавий маъносига тўхталиб ўтамиз. Маърифат сўзи “билим бериш”, “хабардор қилиш”, “ўргатиш” маъноларини англатади. Маърифатнинг иккинчи маъноси “инсон онги, қалби, ҳаёт тарзини ижобий томонга ўзгартириб, яхшилик қилиш, савоб ишларини амалга оширишга ундайдиган куч сифатида намоён бўлади”¹⁵ деб таърифланган.

Онгнинг ўзига хос шакли сифатида дин эътиқод, ишонч ва билиш механизмлари (ҳаёт тажрибаси)га таянади. Диний эътиқод рефлексия билан қўллаб-қувватланади, шахснинг фожеавий тажрибаси (ўлим хавфи ёки яқинларини йўқотиши)ни англаб етиш орқали юзага келади ёки мустаҳкамланади, бу тажриба шахсни ўз ҳаёти ва тафаккур тарзини тубдан ўзгартиришга даъват этади.

¹⁴ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. 3-жилд. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашри, 2002. – Б. 300.

¹⁵ Ҳасанов А., Юсупов О., Шермухамедов К., Ғафуров У., Каримов Ж. Диний мутаассиблик: моҳият, мақсадлар ва олдини олиш йўллари. – Тошкент: “Мовароуннаҳр” нашриёти, 2013. – Б. 145.

Диний маърифат –диннинг ҳақиқий кадриятларини одамларга оддий, содда тилда тушунтириш. Диний маърифат, моҳиятига кўра, тинчлик, ҳамкорлик ва бағрикенглик тамойилларини ўзида ифода этиш, дин учун инсон дилини ранжитиш, жоҳиллик, айирмачилик ва вайронагарчилик ёт эканини аҳолига, хусусан, ёш авлод вакилларига англатиш, уларни экстремизм ва ақидапарастлик ғояларидан муҳофаза қилишни назарда тутати.

Ислом дини нафақат бизнинг минтақада, балки бутун дунёда миллионлаб инсонларни маънавий ва оилавий-маиший, турли ижтимоий доираларига катта таъсир кўрсатади. Ахлоқий-руҳий ислом устунларини англаш авлоддан-авлодга ўтиб, нафақат минтақа халқларининг тарихий-маданий ўзига хослигини мустаҳкамлашга имкон яратади, балки руҳий-ахлоқий ижтимоий шартлар халқлар ўртасида ўзаро қўллаб-қувватлаш хиссини кучайтириш, барқарорлик ва тинчликни сақлашга йўналтирилган.

Марказий Осиё, хусусан, Ўзбекистон ҳудуди қадим замонлардан бошлаб турли маданият, тил, урф-одат, хилма-хил турмуш тарзи ва динларга амал қилган этнослар, халқлар ва миллатлар яшаб келган ўлка ҳисобланади. Ўзбекистонда маданий, диний ва миллий хилма-хилликнинг табиий ҳолат ва инсоний бойлик эканлиги ижтимоий онгда устувор мавқе касб этади. Шунинг учун ҳам миллий ва диний мансублигидан қатъи назар, ҳар бир инсон ўзини Ўзбекистон фуқароси деб билиб, жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётида бир хил тенг имкониятларга эгадир. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида бу ҳолат аниқ ва ифодали қилиб битиб қўйилган. Унга кўра, «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар қонун олдида тенгдирлар»¹⁶. БМТ Бош Ассамблеясининг қарорига мувофиқ 1997 йил 16 ноябрдан бошлаб бутун дунёда «Халқаро бағрикенглик» куни нишонланади. Бағрикенглик принциплари декларациясида: «Бағрикенглик – бу бизнинг дунёмизни, бизнинг ўзимизни ифодалаш шаклларимизни ва инсон индивидуаллиги намоён бўлиш усулларини ҳурмат қилиш, қабул қилиш», – дейилади¹⁷. Айни пайтда, Республикамизда маънавий-маърифий тадбирлар, жумладан, узлуксиз таълим тизимида этник, гендер ва диний бағрикенглик ҳақида маълумот берувчи дарсларнинг киритилиши, фуқароларда бағрикенглик маданиятини камол топтириш соҳасидаги устувор вазифалар тадқиқ қилиб борилди.

Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг устувор йўналишларидан бири этиб, «Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – Б. 12.

¹⁷ Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. № 4 (40). 2007. – Б. 179.

ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат»¹⁸ белгиланган. Демократик ислохотлар даврида мамлакатимизнинг ижтимоий-маънавий барқарорлигини таҳдид туғдирадиган салбий ғоялар таъсиридан ҳимоялаш учун «маърифат» тушунчасининг мазмун-моҳияти, намоён бўлиш шакллари, жамият ижтимоий тузилмасидаги ўрни, фан ва таълим тизими билан муносабатларини ўрганиш ҳамда таҳлил қилиш зарурияти кучаймоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, «Фақат маърифат инсонни камолга, жамиятни тараққиётга етаклайди»¹⁹. Шу нуқтаи назардан ёндашганда маърифатнинг ижтимоий тараққиётдаги ўрни, унинг моҳиятини белгиловчи омилларни аниқлаш, ижтимоий маънавий юксалишда ўзаро уйғунликни таъминлаш жараёнлари билан боғлиқ муаммоларнинг оптимал ечимини топишга оид илмий-амалий хулосаларни ишлаб чиқиш долзарб вазифа ҳисобланади.

Диссертациянинг «Глобаллашув шаротида диний маърифатнинг ижтимоий-ғоявий негизлари» деб номланган иккинчи бобида бугунги глобал ўзгаришлар даврида ахлоқий ва диний маърифат бир-бирини тақозо этган жойдагина инсон маънавиятида мукамаллик ва улуғворлик вужудга келиши асосланган. Ахлоқ ҳеч қачон диний маърифатни инкор этмаган ёки динни гўзал ахлоқ эканлигини унутмаган. Шу боисдан ҳам ахлоқ ва дин инсон тафаккури ва ҳаёт тарзининг бир бутун ижтимоий-маданий ифодаси сифатида қарор топган. Шунинг учун ҳам бу икки ижтимоий-маданий қадриятлар уйғунлиги шахс, миллат ва жамият ҳаётида ўзига хос ўрин тутади. Бундай маънавий уйғунлик баркамол авлод тарбиясида катта аҳамият касб этади. Мазкур бобда глобаллашув шароитида ёшлар диний маърифатини ижтимоий-маданий омиллари ва интеллектуал воситалари, Ўзбекистон ёшларининг диний маърифат туйғуси ва унинг ижтимоий-маданий ҳаётни юксалтиришдаги аҳамияти ҳамда ёшлар онгида диний бағрикенглик ғояларини ривожлантиришнинг самарали йўллари ва усуллари ўрни очиб берилди.

Ҳозирги кунда кўпгина мамлакатлардаги сиёсатшунос, ҳуқуқшунос, социолог, файласуф олимларнинг диққат марказида турган фуқаролик жамияти муаммоси Ўзбекистон учун алоҳида долзарб аҳамият касб этмоқда. Ўзбекистон мустақилликка эришгач, эркин демократик жамият қуриш имкониятига эга бўлди. Янги жамиятни халқимизнинг минталитетига, миллий-маънавий хусусиятларига мос, минг йиллар давомида шакллантирилган қадриятларимизга асосланибгина қуришимиз мумкин эди. Демак, ўтмиш меросни тиклаш, миллий-маънавий бойликларимизни ўрганиш асосида халқимиз маънавиятини янгилаш зарур эди. Барчамизга маълумки, дин ва мафкура азал-азалдан жамият ҳаётини, одамларга муносабатларни муайян тартибга солувчи омил вазифасини ўтаб келган.

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон. 70-модда.

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // «Ишонч» газетаси, 2018 йил 29 декабрь.

Маънавий меросимиз сарчашмаларидан бири бўлган ислом динига ҳурмат туйғулари қайта тикланди, бу қадриятни ёшлар маънавияти ва тарбияси, ахлоқи ва кишиларимизда янги тафаккур тарзини шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти алоҳида эътироф этилди. Аммо бизнинг бу ютуқларимизни кўра олмайдиган кимсалар бизни яна ўз эътиқодимизга қарши қилишга, ёшларимизни ислом байроғи остида ўз таъсир доирасига олишга уринишлари ҳамон давом этмоқда. Мамлакатимиз раҳбарининг ислом дини, унинг моҳияти ва ҳаётимиздаги аҳамиятини тадқиқ қилиш, динни сохталаштириш ва сиёсийлаштиришга уринаётган гуруҳларнинг ғаразли мақсадларини фож қилиш, уларга муносиб жавоб бериш тўғрисида билдирган қимматли фикрларини ўрганиш долзарб ва аҳамиятли ҳисобланади.

Дунёвий давлат ва дин муносабатларини белгилаб берувчи бошқа бир тамойилнинг мазмуни дин соҳасида кучаяётган ўзгаришларни холис ва илмий ўрганиш, шундан келиб чиқиб, ижобий жараёнлар ривожига янада кенгроқ имконият яратиш, салбий ҳолатларнинг олдини олишда намоён бўлади.

Давлатнинг динга бўлган муносабатини ифодаловчи бошқа бир тамойил шундан иборатки, динни халқ маънавиятининг узвий қисми сифатида тан олади. Шундан келиб чиқиб, унинг ривожига учун тегишли шарт-шароит яратишга ҳаракат қилади.

Ўзбекистондаги муқаддас қадамжоларга бориш динга нисбатан муносабатни ифодаловчи яна бир ҳаракат ҳисобланади. Умуман олганда, ёшларнинг муқаддас зиёратгоҳларга бориш ҳақидаги фикри куйидаги тарзда бўлинди: кўпчилик респондентлар ва уларнинг оилалари (68,2%) Ўзбекистондаги мавжуд зиёратгоҳларга боришган, сўровнинг учдан бир қисмдан ортиқ иштирокчилари (31,8%) муқаддас зиёратгоҳларда бўлишмаган, лекин уларга боришни исташади²⁰.

Сўров натижаларидан аниқлашича, ёши улғайган сари мамлакатдаги зиёратгоҳларга борувчи инсонлар сони кўпаймоқда. Масалан, 20-24 ёшлилар (72,9%), 25-29 ёшлилар (68,8%) муқаддас зиёратгоҳларга, 14-19 ёшлиларга (57,7%) нисбатан кўпроқ боришган. Ўрта махсус маълумотли (84,8%), ишлайдиган (72,9%) ва олий маълумотга эга (78,0%) респондентлар зиёратгоҳларга мактаб, коллеж ва лицейлар ўқувчиларига (59,0%), ОўЮлари талабаларига қараганда (68,9%) кўпроқ боришган.

2018 йилги сўров натижалари бўйича респондентларнинг ислом динини билиш бўйича билимлари мос даража сақланиб қолмоқда. Респондентларнинг 78,5% (2018 йилда 77,8%)и фақат “исломнинг айрим талабларини” билади ва ўзининг бу йўналишдаги билимларини “етарли эмас” деб ҳисоблайди. Айни пайтда ислом бўйича ўз билимларининг етарли эмаслигини кўрсатганлар сонининг (2017 йилда қарийб 4%га) пасайиши кузатилди – 8,6% (2016 йилда – 17,1%, 2017 йилда – 12,3%, 2018 йилда – 12,8%);

²⁰ Олиб борилган сўровномалар ва натижалари диссертациянинг илова қисмида кўрсатилган.

Ўз “диний билимлари ўсганлигини” кўрсатган респондентлар сонининг пасайиш тенденцияси кузатилади. 2018 йилда респондентларнинг қарийб 50% буни кўрсатишди. Умуман, сўралганларнинг 2011 йилда 74,4%, 2012 йилда – 71,3%, 2013 йилда – 72,4%, 2014 йилда – 72,2%, 2015 йилда – 69%, 2016 йилда – 69,4%, 2017 йилда – 65,1%, 2018 йилда – 59% ўзларининг “диний билимлари ўсганлигини” қайд қилган.

«Ўзбекистон ёшлари маънавий дунёқарашда диний маърифат ва кадриятларнинг аҳамияти» деб номланган учинчи бобда дин азалдан инсон маънавиятининг таркибий қисми сифатида одамзотнинг юксак идеаллари, ҳақ ва ҳақиқат, инсоф ва адолат тўғрисидаги орзу-армонларини ўзида мужжасам этган, уларни барқарор қодалар шаклида мустаҳкамлаб келаётган ғоя ва қарашларнинг яхлит бир тизимидир. Айниқса, кўп асрлар мобайнида халқимиз қалбидан чуқур жой олиб, инсон ҳаётининг маъносини англаш, миллий маданиятимиз, турмуш тарзимизни, кадриятларимиз, урф-одат ва анъаналаримизни безавол сақлашда муқаддас динимиз қудратли омил бўлиб келаётганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Мазкур бобда оила институтида тарбиянинг диний жараён билан уйғунлиги ва ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жинойтчиликнинг олдини олишда диний маърифатнинг ўрни ҳамда ёшлар онгида диний маърифатни педагогик-дидактик усуллари илмий нуқтаи назардан тадқиқ қилинган.

Оила – миллат ва мамлакатнинг келажаги бўлган ёшлар тарбияси амалга ошириладиган қутлуғ маскан. Шу нуқтаи назардан қараганда, миссионерларнинг аёлларга бўлган эътибори уларнинг эътиқодини ўзгартириш орқали фарзандлари дунёқарашини ҳам тегишли йўналишда шакллантириш, миллат, жамиятнинг эртанги кунини муайян йўсинга солишга бўлган интилиш билан белгиланишини ҳам таъкидлаш зарур.

Жамият тараққиёти ўсиб келаётган ёш авлоднинг жисмонан соғлом ҳамда маънан баркамол бўлиши билан чамбарчас боғлиқ. Бунинг учун давлатимиз томонидан барча зарур шарт-шароитлар яратилган. Ёшларни тўғри йўлга бошлаш, Ватан равнақи, юрт келажаги учун муносиб ворислар этиб тарбиялаш асосий мақсад этиб белгиланган.

Шу мақсадда вояга етмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жинойтчиликнинг олдини олиш мақсадида уларнинг ҳуқуқий саводхонлиги, маънавий онги ва маданиятини ошириш борасида кенг қамровли ишлар амалга оширилмоқда. Шунингдек, ёшлар ҳуқуқбузарликларини баҳолашда уларнинг юзага келишига таъсир этувчи омилларни инобатга олиш, у ёки бу ҳудудда маълум бир турдаги, айниқса, оғир оқибатларни келтириб чиқарувчи жинойтлар сабабини таҳлил этиш, тўғри хулоса чиқариш муҳим аҳамиятга эга.

Олиб борилган тадқиқот ишлари натижаларидан келиб чиқиб, ёшлар диний маърифатини ривожлантиришда узвийлик ва узлуксизлик тамойиллари амал қилишининг педагогик механизмларини янада такомиллаштиришда таълим муассасалари билан фуқаролик жамияти институтлари ҳамкорлигида Давлат дастурини яратиш, уни инновацион технологиялар орқали амалиётга татбиқ этиш; узлуксиз таълим тизимида

ўқитиладиган фанлар мазмуни ва давлат таълим стандартларини такомиллаштириб бориш; педагог кадрларнинг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш жараёни ўқув режасига педагогларни ёшларни ривожлантириш жараёнига тайёрлаш бўйича махсус ўқув курсини киритиш; педагогик йўналишдаги олий ўқув юртларида бўлажак ўқитувчиларни диншунослик соҳаси бўйича касбий тайёрлаш ишларини олиб бориш лозим.

Глобаллашув шароитида жамият ҳаётининг барча йўналишлари қаторида диний соҳада ҳам улкан ўзгаришлар содир бўлмоқда. Хусусан, бугунги кунда мутахассислар сўнгги юз йил мобайнида дунё миқёсида диний таълим тизимининг ривожланиши хусусиятларини очиқ беришга алоҳида эътибор қаратилаётганини таъкидлаш лозим. Айтиш мумкин, Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони қабул қилинди. Фармон билан қуйидагилар диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари этиб белгиланди:

— «Жаҳолатга қарши маърифат» улуғвор ғояси асосида диннинг асл инсонпарварлик моҳиятини, эзгулик, тинчлик ва инсонийлик каби фазилатлар азалий қадриятларимиз ифодаси эканлигини кенг ёритиш ва бу соҳадаги илмий-маърифий фаолиятни жадал ташкил этиш;

— ислом ва жаҳон цивилизациясига бебаҳо ҳисса қўшган аждодларимизнинг бой маданий меросини чуқур ўрганиш асосида ёшларнинг онгу тафаккурини шакллантириш;

— динни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиган бузғунчи ёт ғояларнинг асл моҳияти ва мақсадлари ҳақида аҳолининг, айниқса, ёшларнинг хабардорлик даражасини ошириш;

— жамиятда миллий ва диний қадриятларимизга ёт бўлган ғояларга нисбатан тоқатсизлик муҳитини шакллантириш лозим.

ХУЛОСА

Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатнинг аҳамиятини ўрганиш бизни қуйидаги хулосаларга келиш имконини берди:

1. Жамиятни модернизациялашнинг асосий шартларидан бири аҳолининг диний маърифатини, билимларини, диний-миллий қадриятлар мезонидан келиб чиқиб англаш, ижтимоий муҳитни соғломлаштиришдан иборат. Шу нуқтаи назардан қараганда, ахлоқий тарбияни олиб бориш жамият қабул қилган юксак ахлоқий идеалларнинг шаклланишига асос бўлади.

2. Ёшларга оид давлат сиёсатининг амалга оширилиши натижаларини баҳолаш кўрсаткичларини такомиллаштириш, таълим-тарбия жараёнида ёшларда соғлом турмуш маданиятининг ривожланганлик даражаси кўрсаткичларини аниқлаш бўйича доимий мониторингини олиб бориш бу борада ҳамкорлик асосида амалга ошириладиган ишларга технологик ёндашувнинг самарадорлигини таъминлайди.

3. Жамият ижтимоий-маданий ҳаётининг барқарор ривожланишида миллий мерос, урф-одат, анъана ва қадриятларимизнинг миллатимиз ёшларини маънавий ва ахлоқий юксалтиришнинг зарурий эҳтиёжига айланишига эришиш муҳим ҳисобланади.

4. Баркамол авлодни тарбиялашда оила, маҳалла, таълим муассасалари ва фуқаролик жамияти институтлари ҳамкорлигини такомиллаштириш бу борадаги ишларнинг узвийлиги ва узлуксизлигини, ижтимоий шерикликни таъминлаш, жамоатчилик назоратини ўрнатиш, келгуси ҳамкорликдаги фаолиятни дастурлаштиришга хизмат қилади.

Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-маданий ҳаётида диний маърифатни илмий-фалсафий тадқиқ қилиш илмий ва амалий аҳамиятга эга бўлган муаммо ҳисобланади. Уларда дунёвий ва диний фанлар ўқитилиб, ёш авлоднинг диний маданиятини шакллантирадиган, уларни манфур ақидапарастликдан ҳимоялайдиган, ислом тарихи, фалсафаси, ижтимоий функцияларини тадқиқ қиладиган ислом маърифати билан ёт ва ёвуз ғояларга қарши курашадиган мутахассислар тайёрланди.

5. Ёшларнинг диний маърифат соҳасидаги билимларини тўғри йўналтириш, аҳволини ўрганиш, таҳлил қилиш, хулосалар чиқариш, илғор тажрибаларни оммалаштириш йўл қўйилган хато-камчиликлар, тақлиф ва тавсияларнинг ижобий ечимини топиш чора-тадбирларини белгилашда муҳим ўрин тутади. Муаммо юзасидан илмий-назарий, методик ва оммабоп асарлар яратиш, илмий-тадқиқот ишлари кўламини кенгайтириш, фанлараро алоқа ва ўзаро таъсирнинг ўзига хос хусусиятларини илмий-педагогик жиҳатдан тадқиқ қилиш асосида ёшлар диний-миллий қадриятларига асосланган дунёқарашни тўғри шакллантириш кераклиги ўз тасдиқини топди.

6. Тадқиқот давомида ўтказилган амалий сўровномалар натижалари ижобий баҳоланди. Умуман мамлакат бўйича ушбу эмпирик кўрсаткич 2018 йилда 90,1%ни ташкил қилди (2016 йилда – 93,3%, 2017 йилда – 93,2%). Давлатнинг дин соҳасидаги сиёсатига ижобий баҳонинг ўртача кўрсаткичи кейинги йилларда 91-94% диапазонида қолмоқда. Айни пайтда Бухоро вилоятидаги респондентлар “мамлакатдаги диний тикланиш жараёнларига ўзларининг бетараф муносабатларини” мамлакатнинг бошқа минтақаларидаги сўралган аҳолига нисбатан кўпроқ ҳолатда қайд этдилар.

7. Жамиятда бағрикенглик онгини шакллантириш, тотувлик маданиятини юксалтириш, фуқаролик жамиятида экстремизмга қарши курашишнинг илмий-услубий асосларини ишлаб чиқишни, экстремизм кўринишларини аниқлаш, текшириш ва мониторингдан ўтказиш усулларини, омма онгидаги экстремистик кайфиятни тузатишнинг ижтимоий-психологик усулларини, оммавий ахборот воситаларининг бу соҳадаги фаолиятини кучайтиришни назарда тутади. Шундай экан, ёшларни бағрикенглик руҳида тарбиялашнинг оммабоп усулини ҳам оммавий-ахборот технологиялари орқали амалга ошириш таъсирчан восита ҳисобланади.

8. Мактаблар, университетларда, уйда ва ишда бағрикенглик руҳини мустаҳкамлаш, рўй-ростлик, бир-бирларига эътибор ва бирдамлик муносабатларини вужудга келтириш, доимо толерантлик феъл-атворини ўргатиш, зўравонлик ва бегоналашувга асос бўладиган тоқатсизликнинг маданий, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва диний манбаларини очиб ташлаш зарур бўлади. Интернет маълумотларини саралаб ола билиш, ёвузликни тарғиб қилувчи маълумотларга қарши турадиган ички дунёқарашни, интернетдан фойдаланиш маданиятини шакллантириш муҳим ҳисобланади.

9. «Жаҳолатга қарши маърифат» улуғвор ғояси асосида диннинг асл инсонпарварлик моҳиятини, эзгулик, тинчлик ва инсонийлик каби фазилатлар азалий қадриятларимиз ифодаси эканлигини кенг ёритиш ва бу соҳадаги илмий-маърифий фаолиятни жадаллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилди.

Тадқиқотда таҳлил этилган масалалар, улардан келиб чиққан хулосалар қуйидаги тавсияларни ишлаб чиқиш имконини беради:

- «Исломунослик», «Диншунослик» йўналишлари бўйича илмий педогогик кадрларни тайёрлашнинг сифатини оширишга алоҳида эътибор қаратиш, шунингдек, «Диний маърифат фалсафаси» йўналиши доирасида тадқиқотларни кенгайтириш ва бу масалани комплекс тадқиқ этиш;

- мамлакатимизда маънавият, миллий ғоя, дин тарғиботи билан шуғулланувчи ташкилотлар, улар билан бу борада ҳамкорлик қилувчи муассасалар ҳамкорлигида «Диний маърифат ва динлараро бағрикенглик» рукнида рисоалар, мақолалар, плакатлар, турли медиа маҳсулотлари ва бошқа кўринишдаги тарғибот материаллари туркуми, уларнинг жойлардаги тарғиботининг амалий тизимини такомиллаштириш;

- Республика ОАВ орқали, шунингдек, бугунги ахборот коммуникация технологияларининг имкониятларидан кенг фойдаланган ҳолда, диний маърифат муаммоси бўйича «Веб сайт»лар очиб, улар орқали турли тилларда Ўзбекистон ёшлари онгида диний маърифат масалаларини чуқур ўрганишни акс эттирадиган маълумотларни мунтазам бериб бориш, бу соҳада амалга ошаётган демократик ўзгаришларни атрофлича ўрганишга ҳамда ҳолисона қарашларнинг шаклланишига имкон яратиш.

Ўзбекистон Республикасида **«Ёшлар дунёқарашда диний қадриятларга узвий боғланган диний маърифат ёндашуви асослари»**ни ишлаб чиқиш Дастурини қабул қилиш ва унда:

- **«Маърифат ва диний бағрикенглик»** ўқув курсини аҳолининг кенг қатламлари орасида ўқитишни йўлга қўйиш, унинг доирасида ўқув-услубий қўлланмалар, тарғибот материаллари, махсус интернет сайти ва бошқа воситаларни ишлаб чиқиш керак;

- аҳолининг **«Диний ва миллий қадриятлар ҳамда бағрикенглик маданияти»** даражасини ошириш, унинг қалби ва онгида диний маърифатпарварлик ғояларини ўзлаштиришда танлов кўникмаларини ҳосил қиладиган турли даражадаги ўқувлар, семинарлар, кўрсатув ва мақолалар ташкил этиш лозим;

- Ўзбекистон ёшларининг диний маърифатини ўрганиш борасидаги Республика чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиш ва ҳар бир вилоят, туман, идора ва ташкилотлар учун ундан келиб чиқадиган чора-тадбирлар режасини тузиш ва амалга ошириш зарур.

**SCIENTIFIC COUNCIL NUMBER DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01
ON AWARDING SCIENTIFIC DEGREES UNDER INTERNATIONAL
ISLAMIC ACADEMY OF UZBEKISTAN**

INTERNATIONAL ISLAMIC ACADEMY OF UZBEKISTAN

SAIDOVA SAYYORA ALISHER KIZI

**THE IMPORTANCE OF RELIGIOUS ENLIGHTENMENT IN THE
SOCIO-CULTURAL LIFE OF THE YOUTH OF UZBEKISTAN**

07.00.04- Religious Studies

**ABSTRACT OF DISSERTATION OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD)
ON PHILOSOPHICAL SCIENCES**

Tashkent – 2020

The theme of the dissertation of the doctor of philosophy (PhD) on philosophical sciences was registered under № B2019.2.PhD/Fal153 in the Higher Certification Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan.

The dissertation was carried out in the International Islamic Academy of Uzbekistan.

The abstract of the dissertation is in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) was loaded on the website of the Scientific Council (www.iiau.uz) and «ZiyoNet» information-educational portal (www.ziyo.net).

Scientific adviser: **Agzamkhodjaev Saidakbar Saidovich**
Doctor of historical sciences, professor

Official opponents: **Bahodirov Roik Majidovich**
Doctor of philosophical sciences, professor
Kushaev Umidjon Rahimovich
Doctor of philosophical sciences, docent

Leading organization: **Tashkent State Institute of Oriental Studies**

A defense of the dissertation will be held at the meeting of the Scientific Council under number DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01 under International Islamic Academy of Uzbekistan at ____ o'clock, «____» _____ 2020. (Address: 100011, Abdulla Kadiri street 11., Tashkent Telephone: (99871) 2440056; Fax: (99871) 2440065; e-mail: info@iiau.uz).

The dissertation is available for acquaintance in the Information Resource Centre of the International Islamic Academy of Uzbekistan. (Registered number ____). (Address: 11, Abdulla Kadiri street, Tashkent 100011, Telephone: (99871) 2440056; Fax: (99871) 2440065; e-mail: info@iiau.uz)

An abstract of the dissertation was handed on « ____ » _____ 2020.
(Register protocol under number № ____ of « ____ » _____ 2019).

Sh.A.Yovqochev

Chairman of the Scientific Council awarding scientific degrees, Doctor of political sciences, professor

D.A.Rakhimjanov

Scientific Secretary of the Scientific Council awarding scientific degrees, PhD on historical sciences, docent

N.G.Nizametdinov

Vise-chairman of the Disposable Scientific Seminar at the Scientific Council awarding scientific degrees, Doctor of philological sciences, docent

INTRODUCTION (Doctor of philosophy (PhD) dissertation annotation)

Actuality and necessity of the dissertation subject. In today's globalized world, the negative consequences of humanity are reflected in the context of religious affiliation. These complicated conflicts can only be solved by the interests of the younger generation, their activities, and the religious enlightenment developed in their outlook. Raising religious enlightenment in the minds of the youth, and bringing them up to the moral and ethical traditions of the society, is the most important task in today's globalized world.

In many countries of the world, comprehensive development of youth, in particular, upbringing physically and spiritually mature generation acquiring modern knowledge and skills is an important factor in the development of the country. Thus, in his appeal to the Oliy Majlis on December 28, 2018, the President of the Republic of Uzbekistan «... we need to develop a national idea that will serve as a source of power for us to fulfil the great tasks set before us. In particular, we need to understand national self-esteem, study ancient and rich history of our Homeland, strengthen scientific research in this area, and support the activities of humanitarian scientists²⁷». From this point of view, the scientifically-philosophical study of raising religious enlightenment in the socio-cultural life of the youth of Uzbekistan, as well as the development of scientifically-theoretical conclusions is an urgent task.

As a result of gross negligence of religious enlightenment in the socio-cultural life of the youth of Uzbekistan, it remained theories, ideas, declarative calls and utopian views on raising this sphere. Firstly, in the post-Soviet era, the separation of religious education from social work has failed to fully utilize the socio-cultural life of young people due to the lack of its driving and controlling mechanisms. Instead, the political-ideological system of society was not interested in its application. Secondly, the idea of raising the religious enlightenment unit of religious confessions has been in the line of interests of local, administrative, utilitarian religious communities in a narrow range. Thirdly, the sociological indicators, «representative» of raising religious enlightenment have been selected on a specific basis. Fourthly, the degradation of religious enlightenment, the degradation of private practice methods in the analysis of their routine has undermined a complex-system approach. Therefore, the role of religious education in the socio-political development of society, its role as a research philosophical problem is to examine its internal movement mechanisms. Moreover, nowadays special sociological researches provide a wide range of experimental and statistical materials reflecting the «quantitative» indicators of the rise of religious enlightenment in the media. Scientific-philosophical generalization of these materials, creation of their methodological basis, and analysis of the features of «spiritual enlightenment quality» is the fundamental theoretical problem.

---

²⁷ The address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoev to the Parliament of the Republic of Uzbekistan // Public speech, December 29, 2018.

The UN General Assembly Resolution 12 December 2018 «On Enlightenment and Religious Tolerance», the Law of the Republic of Uzbekistan «On State Policy for Youth» of September 14, 2016, the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017, N UP-4947 « On Strategies for Further Development of the Republic of Uzbekistan», May 19, 2017 «On measures for further improvement inter-ethnic relations and friendships with foreign countries «On measures for the state support of sociological researches» from February 22, 2019, N UP-5416 «Measures for radical improvement of activity of religious and educational sphere» from April 16, 2018 PU-3160 of July 28, 2017 «Increasing the effectiveness of Spiritual and educational work and raising the development of the industry to a new level», December 16, 2017 «Measures to establish the International Islamic Academy of Uzbekistan On April 8, 2019 « F-5465 «On Measures for the Development of the Concept for the Development of National Idea at a New Stage of Development of Uzbekistan» and other normative-legal documents on the subject will serve to a certain extent.

Compliance of the research with the priorities of the national science and technology development. This research is devoted to the development of science and technology in the Republic of Uzbekistan. «The study of national, literary, historical and religious values, national idea, aesthetic art education, art, material and, intangible cultural heritage, history of national statehood» in the process of reforming and modernizing the society.

Level of knowledge of the problem. Strategic ideas of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoev in the socio-cultural life of our country have led to a thoroughly new level of religious enlightenment, the conceptual ideas of the First President Islam Karimov on raising religious beliefs and religious enlightenment as well as the religious and philosophical heritage of the East and West served.

The earliest views on raising religious enlightenment in the East include the oral traditions, sacred books, ancient writings, these problems were echoed by Abu Nasr Farabi²⁸, Abu Ali Ibn Sina²⁹, Abu Rayhon Beruniy³⁰, these advanced ideas serve to explore the problem.

In Uzbekistan in the years of independence, a number of scientific researches have been carried out on raising religious enlightenment; many monographs, brochures and articles were published, dissertations were defended. In particular, H. Pulatov, G.Najimov, K.Ibrohimov, T.Malikov, Sh.A.Yovkochev, S.Juraev, E.Bobomurotov, A.Jalolov, A.Valiev, F.Musaev, E.Yusupov, N. K. Alimbetov, U.Saparov, J.Tulenov, A.Choriev, F.Kanoatova, F.Musaev, I.Karimov, E.Bobomuratov, Q.Nazarov, Z.Buriyeva, H.Karomatov, Z.Qodirova, as well as other scientists, have contributed a great role to the development of the oft-cited realm. In recent years, doctoral and candidate dissertations on Q.Quronboev,

---

²⁸ Abu Nasr Forobiy. City of Fazil people. - Tashkent: Publishing house named after A. Kadyri, 1993.- P. 72, 172.

²⁹ Abu Ali Ibn Sina. About education. Medical laws. 3-lane. Tashkent: Meros, 1992.T-1, - P. 75

³⁰ Abu Rayhon Beruniy. From Mineralogy. Hospitality in History of Pedagogy. - Tashkent: Teacher, 1993. - P. 54.

L.Tangriyev, Sh.Togayev, R.Turdiboeva, G.Tulenova, Sh.Husainova, Sh.Ermatov's³¹ related issues were protected. There are many books, brochures and articles devoted to the religious factor, the role, importance, and essence of religious tolerance in our country³².

The analysis of the problem of the study showed that, although the peculiarities of religion, religious beliefs and religious enlightenment were studied by various scientists, the importance of religious education in the socio-cultural life of the Uzbek people was not scientifically-philosophically studied.

Compliance of research with the research plans of the completed higher education institution. Dissertation research A-1-075 Scientific research on the effects of scientific and technical development and the «mass culture» on the health and spiritual education of harmoniously developed generation («Material Based on the Materials of the XXI Century Technology») (2016-2017) within the scope of the project.

Purpose of the research. The peculiarities of religious enlightenment in the socio-cultural life of Uzbek youth and their impact on national self-consciousness.

Research objectives:

formulate its scientific and categorical concepts on the basis of the

---

³¹ Pulatov X. P. Uzbek ideology. // Friend. 1991. -№ 1. Nadjimov GN Narodnye tradition i kultura. -T .: 1992; Ibrokhimov K. "Filosofskiy analysis of gneseologicheskix, psychologicheskix i sotsialogicheskix osobennostey fenomena very" Avtoref.diss.dok.filos.nauk. -T .: 1993. 58-6, Malikov T. II Dialektika formirovaniya aktivnoy jiznennoy pozitsii molodezhji. Avtoref. diss kand filos nauk. - T .: 1993; Evkochev Sh.A. "Political and religious extremism extremism" by Avtoref.diss.kand.polit. nauk T .: 1993. 38-6. Jo'raev S. Youth Policy of the Government of Uzbekistan: Theory and Practice. Dissertation autoreport prepared for the degree of Political Science. - T .: 1994; Bobomurodov E. Duxovnoe obnovenie obshchestva i izmenenie obshchestvennoy psixologii molodyoji. -T .: 1994; Jalolov A.M. Uzbekistan: Independence, Spirituality, Ideology. -T .: 1994 ;. Valiev A.K., Musaev F.A. Kultura molodyoji uzbekskogo sela. -T .: 1995. Yusupov E.Yu. Values and their role in society. -T .: 1995; Alimbetov NK, Saparov U. Trud molodyoji Karakalpakatana v usloviyax perekhoda kynyunku. Vesti Karagalpastanskogo otd. AN, 1995. No. 4, -S. 118-123; Tulenov JT Philosophy of Values. T .: 1995; Choriev A.Ch. Sociational oblique sovremennoy molodyoji. -T .: 1996; Babamurotov E.X. Duxovnoe obnovenie obshchestva, izmenenie obshchestvennoy psixologii i molodeji Uzbekistana (social-philosophical analysis). Avtoref. diss ... doctor philos.nauk - T.: 1997; Qanoatova F.B. The Mesto System is a part of the world of intellectual property and innovations: Avtoref. diss ... kand. fleet nauk - T .: 1997. Musaev F.A. Duxovnye izmeneniya v selskoj molodyojnoy srede Uzbekistana v usloviyax rynochnyx otnoshenii: Avtorf. diss .... kand. fleet nauk - T .: 1997; Karimov Problems with the active participation of the cheloveka and the politician .Gosudarstvennost. diss ... kand.polit.nauk. -T .: 1997; Babamuratov E. Obshchestvennoe soznanie molodyoji v usloviyax runka. Selskoe hozjajstvo Uzbekistana, 1998. №3, -S. 53-55; Nazarov QN Axiology. Philosophy of Values. - T .: 1998 and others Burieva Z. Studying the socio-demographic situation of youth in Uzbekistan. Constitution, family and youth. (Collection) T: Kamolot IChNB. 1998. 18-19. Islam: tolerance and fanaticism. -T .: 1998. -B. 128. Karamatov R.S. "Islamic fundamentalism!" And its public-political essay. fan candidate nominee. T .: 1999. 21-6, Kadyrova Z. Problemu povysheniya socialnoy aktivnosti molodeji Uzbekistana v usloviyax vesstoronnego reformirovaniya obshchestva. - T .: 1999.

³² Kuranbaev K.K. Pedagogicheskioe snovy razvitiya duxovnoy i socialnoy aktivnosti studentov. Avtoref. diss ... kand.ped.nauk. - T .: 2000; Tangriev L.X. The subject of youth politics: employment problem. Politics. Dissertation abstract for preparation of Ph.D. degree. - T .: 2000; See Togaev.Sh. The Role of Cultural Heritage in the Formation of the National Pride of the Uzbek People. Turdiboyeva R. Theoretical and practical problems of formation of students' legal culture. - T .: 2002; Tulenova G. Role of maneuver factor in social activity of youth (Socio-philosophical analysis) Philosophy, Ph.D. Dissertation abstract for preparation of scientific degree. - T .: 2006. Juraev B.X. The problem of youth political activism in democratization of society in Uzbekistan. Siyos.f.n. Prepared to obtain a degree from diss.av g-1.'004; Xusaiov Sh. Sociological analysis of processes of formation of youth legal culture in the period of independence Sociology f.n .... diss.avt., - T .: 2007; Ermatov SHA Participation of rural youth in political processes: achievements, problems and solutions. avt I. 2007.

definition, boundaries, historical and modern features of the concepts of «social-cultural life» and «religious education», and the classification of the theoretical-methodological problems in this area;

the historical character of the socio-cultural life of the society and the degree to which it has a role in religious enlightenment and the role of cultural heritage and spiritual and moral values in its development;

the discovery of the interconnection and difference between science and religion in the modern era on the basis of new religious and philosophical paradigms;

justification of the peculiarities of the strategy of development of socio-cultural factors and intellectual means of raising religious enlightenment in the conditions of globalization, necessity of special concept in this direction and necessity of national socio-cultural factors;

Identifying perspective directions of research on deep learning of the youth of Uzbekistan in religious enlightenment and its promotion in socio-cultural life, identifying their effective ways and means, developing recommendations and recommendations.

studying the most effective ways and ways of developing ideas of religious tolerance in the minds of young people and their comparative analysis with the experience of other developed countries;

studying the harmony of education in the family institute with religious education;

to clarify the importance of religious enlightenment in the prevention of youth crime based on theoretical and experimental research findings;

Comparing the proposals and recommendations of the modern development of social and cultural life of Uzbekistan, based on the pedagogical and didactic methods of raising religious enlightenment in the minds of young people.

Objects of the research are factors of raising religious enlightenment in the socio-cultural life of Uzbek youth.

The subject of the research is the scientifically-philosophical analysis of factors of raising religious enlightenment in the socio-cultural life of Uzbekistan's youth.

Research Methods. The dissertation uses research methods such as dialectics, history, logic, systemic - functional approach, analysis and synthesis, comparative analysis, surveillance, survey.

The scientific novelty of the research is as follows:

Developed new methodological tools to identify types, classifications, criteria, historical and modern features, categorical foundations of «social and cultural life» and «religious enlightenment»;

the historical character of the socio-cultural life of the society and its level of religious education, revealing the relation of rational perception and evaluation of this reality;

the socio-cultural factors and intellectual means of raising the religious enlightenment of youth in conditions of globalization have been substantiated;

The ratio of the reform strategy to raising the level of Uzbek youths' religious enlightenment and their role in raising the socio-cultural life has been revealed.

Practical results of research.

- Guidelines for a deeper understanding of the historical character of the socio-cultural life of the society and the features of its spiritual enlightenment;

- Mechanisms for raising religious enlightenment have been developed in the socio-cultural life of Uzbek youth;

- The most effective ways and methods of developing ideas of religious tolerance in the minds of young people (the model of raising religious enlightenment in Uzbekistan, the «Concept of raising the religious enlightenment of young people of Uzbekistan»).

- social projects aimed at the development of religious enlightenment among young people have been developed and curricula on interactive learning environment in pedagogical activity have been developed.

Reliability of research findings The reliability of the research results has been summarized in national and international scientific conferences, specialized magazines listed in OAKs, articles published in foreign scientific journals, published monographs and reviews, respondents' inquiries, conclusions, suggestions and recommendations, the results are confirmed by the competent authorities.

The scientific and practical significance of the research results. The scientific significance of the research results is determined by the scientifically-methodological strengthening of scientifically-philosophical knowledge on the impact of their national self-consciousness on the basis of new approaches to the study of the importance of religious enlightenment in the socio-cultural life of Uzbek youth. A number of categorical concepts developed in this study can be a scientific-methodological basis for practical research in the field of religious philosophy. This research material can be used in future research and pedagogical activities as well as on the topic of the history, the present and socio-cultural content of religious enlightenment within the framework of curricula in the field of religion, philosophy, psychology, sociology.

The practical significance of the results of the research is that it contains the theoretical conclusions reflected in it, recommendations from the specific recommendations and recommendations of the National Center for Propagation and Propaganda of the Republic, the Scientific and Practical Center of National Idea and Ideology, the self-governing bodies, the Youth Union of Uzbekistan, roundtables, and organization of spiritual-enlightenment activities in this direction.

The results of the research are based on the scientific results obtained during the study of the importance of religious enlightenment in the socio-cultural life of Uzbek youth:

proposals for a new methodological approach to identifying the types, classifications, criteria, historical and modern features, categorical foundations of religious enlightenment. The proposals made by the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoev on September 14, 2016 on the essence and content of the Law of the Republic of Uzbekistan «the Youth Action Plan for the Year of State Youth Policy Promotion in Uzbekistan, dropped (The Act of the Youth Union of Uzbekistan of October 5, 2018 № 04-13-5816). As a result, the types, definitions and classifications, criteria, historical and contemporary factors of their religious education, their creativity have been identified and the effectiveness of propagandistic works has increased;

the scientifically-methodological materials on the historical character of the socio-cultural life of the society and the level of its educational background in the field of spiritual enlightenment are widely used in organizing the advocacy campaign of the Women's Committee of Uzbekistan. (The Act of the Uzbek Women's Committee of September 7, 2018, № 58-768). This helped to further strengthen the intellectual culture of raising religious awareness of women in our country;

The results of the research. The results of the research are 7, including: «Philosophy of Oriental Philosophy and Development of Social Thinkers in Uzbekistan» (Tashkent, 2012), «Innovative processes and economics, social and cultural development: materialy III mejdunarodnyi nauchno-prakticheskoe konferentsii» (Prague, 2013) (Tashkent, 2016), «The Three Centuries» (Tashkent, 2017), «Actual Problems of Religion Studies» (Tashkent, 2016), «XXI Century - Intellectual Generation» , 2018) Republican and international scientific-practical conference were tested in the tissues.

Publication of research results. A total of 25 scientific papers have been published on the theme of dissertation, 8 scientific articles, including 6 articles in republican and 2 foreign journals, are published in the scientific publications recommended by the doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan.

Structure and the size of the dissertation. The dissertation consists of three chapters, a summary and a list of references. The total volume of dissertation is 134 pages, with a list of publications.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the Introduction the topicality and relevance of the doctoral theme is grounded, the aim and objectives, the object and subject of the research is defined. Compliance of the research with priority directions of development of sciences and technologies of the Republic of Uzbekistan is shown, scientific novelty and practical results of the research are described. Based on obtained results the theoretical and practical significance of the research is revealed. Information of introduction of the research results into practice, approbation and results of the work, published works and structure of the thesis is presented.

In the first chapter of the dissertation, «**The Scientific and Philosophical Fundamentals of the Study of the Sociological and Cultural Life of the Society and the Spiritual Enlightenment**» religious views are based on the philosophical, ethical, political, legal, economic, scientific, natural, ecological, psychological power. Especially in the spiritual and enlightenment life of our society, the role of the Islamic religion is unique. Islam is an important factor in propaganda of ideas of independence of the country, education of youth and formation of religious enlightenment of citizens in the country. Considering these problems, this chapter focuses on the nature of the concepts of socio-cultural life and religious enlightenment in society, their historical changing nature, their modern characteristics, types, classifications, and theoretical and practical study.

The essay and content of conceptions of «Social and cultural life of society» and «religious enlightenment» are summarized in various sources. The socio-cultural life of any society, especially the level of religious enlightenment, has scientifically-practical significance, which provides methodological framework for its fundamental and experimental principles. In this context, the need to emphasize the theoretical, pragmatic, and methodological basis of raising religious enlightenment in the socio-cultural life of society remains an urgent scientific and philosophical problem.

Identifying the historical genesis, the content of the social and cultural life of the society, the development of the principles of classification of the practical directions of the categorical apparatus, is an important criterion for determining the scientific value and practical value of research on this topic. In certain historical periods, certain trends of socio-cultural life activity have become the main criterion for social development. For example, during the period of awakening - spiritual culture, religion, art, artistic creativity, architecture; political upheavals, revolutionary developments - political, caste activity; the need to cope with economic crises - the directions of the market economy relations.

The second part of the first chapter, titled «Historically Changing Characteristics of Society's Socio-Cultural Life and Its Reliance in Religious Education Activity» is widely acknowledged by many scholars that the main task of religion in modern times is to define the content of human life, nature and society. Because religion based on human experience accumulates important aspects of human life, such as family and behavioral habits, ethics, labor, nature, society and state. Religion bases its outlook on the end of the universe and helps to understand the unity of the world and mankind. It is a system of truths that can change human life. The peculiarity of religious doctrines is that they represent the experience of the team, and therefore, not only every religious person, but also for those who are not religious.

As a specific form of the mouth, it relies on religious beliefs, beliefs and know-how (life experience). Religious beliefs are supported by reflection, or are created or reinforced by a person's tragic experience (death or loss of loved ones), which encourages a person to radically change his or her life and thinking style.

Believers believe that religious convictions can be borne by religious revelation. Religion has created specific ways of understanding the world and man in an intuitive mystical way. Such methods should include revelation and meditation.

In the third chapter of Chapter 1, «The Contribution and Difference of Science and Religious Education in Modern Times» the views of philosophers and theologians have been in the focus of attention for centuries. The response to this process is still relevant today. Historical, ontological foundations of the development of the world are significant in clarifying views on religion and science. Findings from ancient world history explain that primitive people are entirely unconcerned with religious beliefs, their attitude to events, the sense of fear that shapes religious consciousness and worldview. Indeed, the emergence of religion is linked to the high level of development of the ancient man and of his intelligence. At the same time, people synthesize fantastic views about the world, observe events, and build positive knowledge. In ancient Egypt and in Babylon, India and China, the first buds of science have been discovered several thousand years ago. Platon and Aristotle's works of ancient philosophers can be clearly understood. Central Asian philosophers also provide similar conclusions in their works. In the center of the philosophy of Forobi, there is an analysis of the existence of matter through the «existence of the body» and the «presence of the body».

Unlike the Soviet era, during the years of independence, religion has radically changed. Indeed, when we study the essence of issues such as the emergence of the universe, the emergence of a human, both directions have one purpose - to serve man. While science is based on scientific facts, observation, and experience, religion is based on sacred sources and religious literature left by prophets. We have witnessed the call for knowledge of the world of humanity in the religion of Islam when we focus our views on the teachings and the verses of the Islamic religion, which most of the people in our country believe in and believe in.

In the second chapter entitled «**Socio-Ideological Basis of Spiritual Enlightenment in Globalization**», today's global trends indicate that when moral and religious enlightenment is interrelated, humanity's perfection and perfection have taken place. Ethics has never denied religious enlightenment, or has forgotten that religion is a noble moral. Therefore, morals and religions have been identified as a whole socio-cultural expression of human thinking and lifestyle. Therefore, the harmony of these two socio-cultural values has a special place in the individual, nation and society. This spiritual harmony plays a great role in the education of harmoniously developed generation. This chapter outlines the socio-cultural factors and intellectual means of raising the religious enlightenment of young people in the context of globalization, the role of the youth in religious enlightenment and its role in raising the socio-cultural life, and the role of effective ways and means of developing religious tolerance in the minds of young people.

The first chapter of the second chapter, titled «Socio-cultural Factors and Intellectual Tools for Raising the Awareness of Young People in Globalization

Conditions» is a particularly urgent issue for Uzbekistan today, with the problem of civil society in the focus of many scholars, lawyers, sociologists, philosophers and social scientists. After Uzbekistan gained its independence, it was able to build a free democratic society. We could build a new society based on the nationality, nationality and spirituality of our people, based on our values formed over thousands of years. So, it was necessary to revive the spirituality of our people on the basis of past legacy, study of national and spiritual values. It is well known to us that religion and ideology have long been the function of a society's life-style, a factor that regulates relations with people.

In the second part of the second part of the second part entitled «The Importance of the Spiritual Education of Youngsters in Uzbekistan and its Strengthening the Socio-Cultural Life», one of the spiritual values of our spiritual heritage restored the sense of respect to Islam, the role of youth in the spirituality and upbringing, morals and the way of thinking in the people and its significance is emphasized. However, those who can not see these achievements continue to make us rebel against our beliefs and try to make our young people under the Islamic flag. Studying the Islam religion, its essence and significance in our life, it is very important and important to disclose the horizons of those who are trying to falsify and politicize religion and to give them a worthy response.

The third chapter of the second chapter titled «The Effective Ways and Methods for Developing Ideas of Religious Tolerance in the Young People's Idea» states that Central Asia, in particular Uzbekistan, has been ancestors of peoples, cultures, religions, cultures, religions, cultures, languages, traditions, diverse lifestyles and religions. the country where the nations live. In Uzbekistan, cultural, religious and national diversity is a natural phenomenon and human well-being prevails in social consciousness. Therefore, regardless of their national or religious affiliation, each person has the same equal rights as in the social, economic, political and cultural life of society, regarding himself as an Uzbek citizen. In the Constitution of the Republic of Uzbekistan, this is a concrete and expressive statement. According to him, «all citizens of the Republic of Uzbekistan have the same rights and freedoms, regardless of their gender, race, nationality, language, religion, social origin, convictions, personality and social status».

In the third chapter entitled «**Strategy for raising the religious enlightenment of youth of Uzbekistan: problems and solutions**», religion has long been an integral part of the human spirituality as an idea of high ideals of humanity, true and truthful, fair and justice dreams, a complete system of views. Particularly, for many centuries, our sacred religion has become a powerful factor in the deepening of our people, understanding the meaning of human life, keeping our national culture and lifestyle, values, customs and traditions alive. In this chapter, the role of religious education in combating trafficking in the family with religious practices and the prevention of crime and crime among young people and the pedagogical and didactic methods of raising the religious education in the minds of young people have been scientifically studied.

The first paragraph of the third chapter, entitled «The harmony of education in the family institution with the religious process» is a sacred place where the Family is the nation and the future of the nation. From this point of view, it should be emphasized that the missionaries' attention to women is determined by changing their beliefs by shaping their children's worldview in the appropriate direction, and aspiring to bring about the future of the nation and society.

In the second part of Chapter Three, «The role of religious education in preventing crime and crime amongst youth», the Development of Society is closely linked to the physically healthy and spiritually prosperous young generation. All necessary conditions have been created by our state for this purpose. The main goal is to bring young people to the right path, to make the country prosperous, to become worthy successors for the future of the country.

For this purpose, extensive work is carried out to raise legal literacy, spiritual awareness and culture of juvenile offenders in order to prevent crime and crime.

It is also important to take into account the factors influencing their occurrence in the assessment of the rights of young people, to analyze the causes of certain crimes, especially the causes of serious consequences, in the area.

The third part of the third part was «analyzed by the pedagogical and didactic methods of raising religious enlightenment in the youth's minds». As it is known, in the globalizing environment, along with all the spheres of life of the society, great changes are taking place in the religious sphere. In particular, it is worth noting that today, experts have been focusing on the development of religious education in the world over the past hundred years. To this end, President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoev's Decree «On measures for radical improvement of religious and educational activities» was adopted. The following are the priorities of the radical improvement of the religious and educational sphere:

enlightenment is a reflection of the genuine humane essence of religion as a reflection of the eternal values of such qualities as goodness, peace and humanity, and the accelerated organization of scientific and educational activities in this area;

formation of conscious minds of young people on the basis of in-depth study of the rich cultural heritage of our ancestors, who have made invaluable contribution to Islam and world civilization;

raising the awareness of the population, especially the youth, on the true nature and intentions of violent yacht ideas that put religion at risk of violence and bloodshed;

establishing an environment of discrimination against the national and religious values;

increasing the involvement and participation of representatives of the religious-enlightened sphere in ensuring the tolerance, mutual respect, mercy, peace and harmony in society, the stability of the socio-cultural environment;

strengthening material and technical support of religious and enlightening

organizations, encouraging worthy labour and social protection of employees of the sphere;

strengthening information and analytical activities aimed at early identification and prevention of factors that may pose a threat to the stability of the social and enlightenment environment in our society in conditions of globalization;

Improving the quality of education based on the development of harmony between religious and secular knowledge, creating a unified system of training, retraining and raising qualification of qualified personnel in the religious sphere.

CONCLUSION

1. One of the main conditions for the modernization of society is the religious education of the population, understanding of the criteria of religious and national values, and improvement of the social environment. From this perspective, the upbringing is the basis for the formation of high moral ideals adopted by society.

2. Improvement of performance indicators of state youth policy implementation, continuous monitoring to determine the level of development of healthy lifestyle among young people in the educational process, ensuring the effectiveness of technological approaches to joint work.

3. In the sustainable development of the socio-cultural life of the society, it is important to have our national heritage, customs, traditions and values become a necessary requirement for the spiritual and moral development of the youth of our nation.

4. Improving cooperation between families, communities, educational institutions and civil society institutions in upbringing of the harmoniously developed generation will ensure continuity and continuity of work in this area, social partnership, establishment of public control, and programming of future joint activities.

Scientific and philosophical research of religious education in the socio-cultural life of young people in Uzbekistan is a matter of scientific and practical importance. They were trained in secular and religious subjects and trained young people to form a religious culture, to protect them from hateful religion, to study Islamic history, philosophy, and social functions against foreign and evil ideas.

5. It is vital to direct young people's their knowledge in the field of religious enlightenment, studying their condition, analyzing, drawing conclusions, and disseminating best practices and finding the best solutions to the shortcomings, suggestions and recommendations. It has been confirmed that it is necessary to properly form a youth-based outlook based on religious and national values based on the creation of scientific-theoretical, methodological and popular works on the problem, expanding the scope of scientific research, scientific and pedagogical study of the specifics of interdisciplinary communication and interaction.

6. The results of the practice questionnaires were positively assessed. Overall, this empirical indicator for the country was 90.1% in 2018 (93.3% in 2016, 93.2% in 2017). The average rating of the state's policy on religion in recent years

remains in the range of 91-94%. At the same time, respondents in the Bukhara region noted their "neutral attitude to the processes of religious revival in the country" more often than those surveyed in other parts of the country.

The survey also revealed that as people get older, the percentage of visiting the country raises. For example, 20-24 year olds (72.9%) and 25-29 year olds (68.8%) were more likely to visit sacred sites than those aged 14-19 (57.7%). Respondents with secondary special education (84.8%), working (72.9%) and higher education (78.0%) were more likely to attend school than students of schools, colleges and lyceums (59.0%), and university students (68.9%).) went more.

7. It envisages the formation of tolerance in society, the development of a culture of tolerance, the development of scientific and methodological foundations for combating extremism in civil society, the methods of identifying, investigating and monitoring the manifestations of extremism, and enhancing social and psychological methods of correcting extremist sentiment in the public consciousness. Therefore, the most popular way to educate young people in a spirit of tolerance is through effective media.

8. Strengthening the spirit of tolerance in schools, universities, home and work, creating honesty, respect and solidarity with each other, teaching the character of tolerance, and exploring the cultural, social, economic, political and religious sources against of intolerance and violence will be needed. Being able to sort the information on the Internet, to form a culture of using the Internet, to counteract evil propaganda, is crucial.

9. In the light of the grand idea of "Enlightenment against ignorance", proposals were made to widely explain the true humane essence of religion, the virtues of nobility, peace, and humanity, as well as the intensive organization of scientific and educational activities in this field.

The issues analyzed in the study allow us to formulate the following recommendations based on their conclusions:

To pay special attention to improving the quality of educating scientific and pedagogical staff in the directions of "Islamic Studies", "Religious Studies", as well as to expand the research within the "Philosophy of Religious Enlightenment" and comprehensive study of this issue.

Improvement of the system of brochures, articles, posters, various media products and other propaganda materials in the section "Religious education and interfaith tolerance" in cooperation with spiritual, national ideas, religious organizations and institutions working with them in the country ;

Through the Republican mass media, as well as the use of modern communication technologies, create web-sites on the issues of religious education and regularly provide them with information that reflects an in-depth study of the issues of religious education in the youth of Uzbekistan in various languages, and enable them to better understand the democratic changes taking place in this field and to form an unbiased vision.

Adoption of the Program for the Development of the Fundamentals of Religious Enlightenment in the Youth's outlook and:

it is necessary to set up a training course on "Enlightenment and religious tolerance" among the general population, to develop teaching materials, propaganda materials, a special web site and other tools;

it is necessary to increase the level of "Religious and national values and culture of tolerance", to organize various trainings, seminars, presentations and articles, which will help to develop the ideas of religious enlightenment in the heart and mind;

It is necessary to develop a Republican set of measures to study religious enlightenment of the youth of Uzbekistan and to develop and implement a plan of action for each region, district, agency and organization.

In conclusion, the scientifically-philosophical study of religious enlightenment in the socio-cultural life of the Uzbek youth is a problem of scientific and practical significance. Studying this multidimensional heritage requires research in philosophy, history of pedagogy, social psychology, and theology. The approach to ignorance of religion, especially in the system of Islamic education in Uzbekistan, has been abolished. If previously there were two Islamic educational institutions, some religious educational institutions are functioning effectively. They are training specialists in secular and religious sciences, who define the younger generation's religious culture, protect them from fanaticism, serve the religious needs of Islam, and study the history of Islam, philosophy, social functions, and combat anti-Semitic ideas.

The issues discussed in the study allow the following recommendations to be made on the basis of the following conclusions:

- Special attention is paid to the improvement of the quality of training of scientific pedagogical staff in «Islamic Studies» and «Religious Studies», as well as the expansion of research within the framework of the «Philosophy of Spiritual Education» and complex study of this issue.

- Improving the practical implementation of a range of brochures, articles, posters, various media products and other propagandistic materials in the «Spiritual Enlightenment» in collaboration with organizations dealing with spirituality, national ideas, religious propaganda, and institutions;

- Through the media, as well as using the capabilities of today's communication technologies, to open the Web sites on religious enlightenment philosophy, to provide them with information that will deeply reflect the issues of raising religious enlightenment in the minds of the Uzbek people in various languages through the ongoing democratic transformations to provide a comprehensive study of the situation and the formation of an objective view.

Adoption of the Program of development and realization of «**The Concept of raising the religious enlightenment of youth of Uzbekistan**» contains:

- Training course for «Education and Religious Tolerance» amongst the majority of the population, including training and methodological materials, promotional materials, special web site and other tools;

- Trainings, seminars, speeches and articles should be organized to raise the level of the population's «culture of education and religious tolerance», creating the competitive arts skills in learning the ideas of religious enlightenment in people's heart and mind;

- Developing a set of measures aimed at raising the religious enlightenment of Uzbekistan's youth, and drawing up and implementing an action plan for each province, district, government and organization.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.35/30.12.2019.IsI/Tar/F.57.01
ПО ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ
МЕЖДУНАРОДНОЙ ИСЛАМСКОЙ АКАДЕМИИ УЗБЕКИСТАНА**

МЕЖДУНАРОДНАЯ ИСЛАМСКАЯ АКАДЕМИЯ УЗБЕКИСТАНА

САИДОВА САЙЁРА АЛИШЕР КИЗИ

**ЗНАЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-
КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА**

07.00.04 – Религиоведение

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD)
ПО ФИЛОСОФСКИМ НАУКАМ**

Ташкент – 2020

Тема диссертации доктора философии (PhD) по философским наукам зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером B2019.2.PhD/Fal153

Диссертация выполнена в Международной исламской академии Узбекистана.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) на веб-странице Научного совета (www.ii.au.uz) и Информационно-образовательном портале «Ziynet» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель: **Агзамходжаев Саидакбар Саидович**
доктор исторических наук, профессор

Официальные оппоненты: **Баходиров Роик Маджидович**
доктор философских наук, профессор

Кушаев Умиджон Рахимович
доктор философских наук, доцент

Ведущая организация: **Ташкентский государственный институт востоковедения**

Защита диссертации состоится «___» _____ 2020 года в _____ часов на заседании Научного совета DSc.35/30.12.2019.Isl/Tar/F.57.01 при Международной исламской академии Узбекистана. (Адрес: 100011, г.Ташкент, ул.А.Кадыри, дом №11, Тел.: (99871) 244-00-56, Факс: (99871) 244-00-65, e-mail: info@ii.au.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Международной исламской академии Узбекистана. (зарегистрирована за № ____). (Адрес: 100011, г.Ташкент, ул.А.Кадыри, дом №11, Тел.: (99871) 244-00-56, Факс: (99871) 244-00-65, e-mail: info@ii.au.uz).

Автореферат диссертации разослан «___» _____ 2020 года.
(реестр протокола рассылки № ___ от «___» _____ 2019 года.)

Ш.А.Ёвкочев

Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, д.п.н., профессор

Д.А.Рахимджанов

Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, к.и.н., доцент

Н.Г.Низаметдинов

Заместитель Разового научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, д.ф.н., доцент

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD) по философским наукам)

Цель исследования - особенности религиозного просвещения в социокультурной жизни узбекской молодежи и их влияние на национальное самосознание.

Объектом исследования являются факторы повышения религиозного просвещения в социокультурной жизни молодежи Узбекистана.

Предмет исследования - научно-философский анализ факторов религиозного воспитания в социокультурной жизни молодежи Узбекистана.

Методы исследования. В диссертации используются такие методы научного познания, как диалектика, историчность, логика, структурно-функциональный подход, анализ и синтез, сравнительный анализ, наблюдение, опрос.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

разработаны новые методологические инструменты для выявления типов, классификаций, критериев, исторических и современных особенностей, категориальных основ «социальной и культурной жизни» и «религиозного просвещения»;

исторический характер социокультурной жизни общества и уровень его религиозного воспитания, выявляющий взаимосвязь рационального восприятия и оценки этой реальности;

обоснованы социокультурные факторы и интеллектуальные средства повышения религиозного просвещения молодежи в условиях глобализации;

выявлено отношение стратегии реформ к повышению уровня религиозного просвещения узбекской молодежи и их роли в повышении социокультурной жизни.

Апробация результатов исследования. Результаты исследования объявлены на научных и научно-практических конференциях и опубликованы в сборниках, в том числе: «Философия восточной философии и развитие социальных мыслителей в Узбекистане» (Ташкент, 2012), «Инновационные процессы и экономика, социальное и культурное развитие: материалы III Международного научно-практического собрания» (Прага, 2013), «Три века» (Ташкент, 2017), «Актуальные проблемы религиоведения» (Ташкент, 2016), «XXI век - интеллектуальное поколение» (2018, Республиканская и международная научно-практическая конференция).

Публикация результатов исследования. Всего по теме диссертации опубликовано свыше 30 научных работ, из них 8 научных статей в изданиях, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией Республики Узбекистан, в том числе 6 статей - в республиканских и 2 - в зарубежных журналах.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Объем диссертации составляет 139 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; part I)

1. Саидова С.А. Миллатлараро тотувлик ва динлараро бағрикенглик // Имом Бухорий сабоқлари. – Тошкент, 2016 № 3. – Б. 35-36. (07.00.04; № 25).

2. Саидова С.А. Диний маърифат тушунчаси // ЎзМУ Хабарлари. – Тошкент, 2018 № 1. – Б. 188-191. (07.00.04; № 19).

3. Саидова С.А. Баркамол авлод тарбиясида «оммавий маданият» таъсири билан боғлиқ муаммолар // Ижтимоий фикр-Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2015 № 4. – Б. 146-149. (07.00.04; № 9).

4. Саидова С.А. Ёш авлод тарбиясида кадриятларнинг роли // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. - Тошкент, 2015 № 4. – Б. 43-45. (07.00.04; № 13).

5. Саидова С.А. Шарқ мутафаккирлари диний таълимотларида ижтимоий тараққиёт муаммолари таҳлили. Шарқ фалсафаси ва Ўзбекистонда ижтимоий тафаккур ривожини. IV Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2013. – Б. 270-276. (07.00.04; № 33).

6. Саидова С.А. Кадриятларнинг маънавий аҳамияти // Имом Бухорий сабоқлари. – Самарқанд, 2013 № 2. – Б. 138-140. (07.00.04; № 26).

7. Саидова С.А. Мустақиллик йилларида маданият ва маънавият соҳаларининг ривожини // Таълимда фалсафанинг долзарб масалалари мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент, 2016. – Б. 283-285. (07.00.04; № 45).

8. Саидова С.А. Историческое развитие наших ценностей // Инновационные процессы в экономической, социальной и духовной сферах жизни общества: материалы III международной научно-практической конференции. – Прага, 2013. – С. 63-67. (07.00.04; № 21).

9. Саидова С.А. Ўзбекистонда диний кадриятларнинг тикланиш жараёни ва жамиятнинг маънавий ҳаётидаги ўзгаришлар. Диншуносликнинг долзарб муаммолари VIII . Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент, 2016. – Б. 207-211. (07.00.04; № 51).

10. Саидова С.А. Кадриятларнинг тарихий босқичлари // Марказий Осиё халқлари тарихи манбашунослиги ва тарихнавислиги масалалари мавзусидаги Республика 5-илмий конференциясининг материаллари. – Тошкент, 2013. – Б. 313-318. (07.00.04; № 77).

11. Саидова С.А. Миллий ва диний кадриятларнинг мутаносиблиги // Шарқ фалсафаси ва Ўзбекистонда ижтимоий тафаккур ривожини. III Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2012. – Б. 267-270. (07.00.04; № 67).

12. Саидова С.А. Маҳаллаларда диний ва миллий маърифатнинг тутган ўрни // Диншуносликнинг долзарб муаммолари X. Республика илмий-

амалий анжумани материаллари. – Тошкент, 2018. – Б. 51-53. (07.00.04; № 85).

13. Саидова С.А. Religious enlightenment in mass media (experience of Uzbekistan). Research & Reviews: Jurnal of Social Sciences. Hyderabad, India. 2018. – P. 34-42. (07.00.04; № 19).

14. Диншуносликнинг долзарб муаммолари Х. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент, 2018. – Б. 51-53.

15. Саидова С.А. Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг мазмун-моҳияти // XXI аср – Интеллектуал авлод асри шиори остида «Уч авлод» мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами 1-қисм. – Тошкент, 2017. – Б. 224-228. (07.00.04; № 35).

II бўлим (II часть; part II)

1. Саидова С.А. Основные направления государственной молодёжной политики в Узбекистане. Monografia pokonferencyjna. Science, research, development #13. Berlin. 2018. – P. 104-106.

2. Саидова С.А. Religious education: The concept and essence. Monografia pokonferencyjna. Science, research, development #12. Pedagogy. Belgrade (Serbia). 2018. – P. 78-80.

3. Саидова С.А. Ўзбекистон Республикаси ёшларининг манфаатларини ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича қонунчилик базаси шарҳи (1991-1993 йй). Профессор-ўқитувчи, катта илмий-ходим, мустақил изланувчи ҳамда иқтидорли талабаларнинг илмий мақолалари ва дарс ишланмалари. – Т.:, 2017. –Б. 146-149.

4. Саидова С.А. Замонавий таҳдидлар ва уларнинг ёшлар онгига таъсири. Илмий-техник тараққиёт ва “оммавий маданият” тўплами, Т.: - Б. 66-69.

5. Саидова С.А. Оила тарбиясида диний маърифатнинг аҳамияти // Миллий ва маънавий қадриятларнинг юксалишида аёлларнинг ўрни. – Тошкент, 2016. – Б. 134-137.

6. Саидова С.А. «Оммавий маданият»нинг миллий қадриятларимизга таҳдиди // «Оммавий маданият» таҳдидига бепарво қараб туролмаймиз. – Тошкент, 2017, - Б. 83-88.

7. Саидова С.А. Инсон камолотида диний манбалардаги ёзув кучларга қарши кураш ҳақидаги билимларни ўрганишнинг аҳамияти // Исломушуносликни ривожлантиришнинг концептуал масалалари. – Тошкент, 2011. – Б. 124-126.

8. Саидова С.А. Миллий ғоянинг шаклланиши ва ривожланиш асослари // Озод ва обод юрт бунёдкори. – Тошкент, 2017. – Б. 309-311.

9. Саидова С.А. Инсон камолоти мезони // Камолот мезони. – Тошкент, 2013. – Б. 23-27.

10. Саидова С.А. Ёшлар дунёқарашининг ривожланишида оммавий ахборот воситаларининг аҳамияти. “Жамият ахборот хавфсизлигининг

маънавий-ахлоқий талаблари ва устувор йўналишлари” мавзусида олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги миқёсидаги илмий-амалий анжуман тўплами. Т.: 2016 йил, - Б. 268-2693.

11. Саидова С.А. Диний мутассиблик ва миссионерликка қарши курашда диний ва миллий кадриятларнинг ўрни // Исломшуносликнинг долзарб масалалари. – Тошкент, 2013. – Б. 137-140.

12. Саидова С.А. Ёшлик ҳақида улуғларимиз ўғитлари // Иқтидорли талабалар марказининг «Баркамол авлод йили»га бағишланган иқтидорли талабалар илмий анжумани материаллари тўплами. – Тошкент, 2010. – Б. 102-104.

13. Саидова С.А. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасининг Араб мамлакатлари билан ўзаро алоқаси // Камолот сари иқтидорли талабалар илмий тўплами. – Тошкент, 2010. – Б. 44-57.

14. Саидова С.А. Комил инсон тимсолига чизгилар // Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти . – Тошкент, 2009. – Б. 148-151.

15. Саидова С.А. Замонавий таҳдидлар ва уларнинг ёшлар онгига таъсири // Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашда профилактик ҳамда маънавий-маърифий тадбирларнинг роли. – Тошкент, 2017. – Б 115-123.

16. Саидова С.А. Оила инсонийлик дурдонаси // Мустаҳкам оила жамият таянчи. – Тошкент, 2015. – Б. 202-204.

17. Саидова С.А. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда аёлларга берилган эътибор // Аёл ва замон. – Тошкент, 2017. – Б. 101-106.

18. Саидова С.А. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсати шаклланишининг концептуал асослари // XXI аср – интеллектуал авлод асри. – Тошкент, 2016. – Б. 195-201.

Автореферат “Жамият ва бошқарув” журнали тахририятида тахрирдан ўтказилди ва ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги матнларини мослиги текширилди.

Бичими 60x84¹/₁₆. Рақамли босма усули. Times гарнитураси.
Шартли босма табағи: 2,5. Адади 100. Буюртма № 18.

Гувоҳнома № 10-3719

“Тошкент кимё технология институти” босмахонасида чоп этилган.
Босмахона манзили: 100011, Тошкент ш., Навоий кўчаси, 32-уй.

